

140-vuotta Tilastokeskuksen kokoelmissa

Käännettyjä sivuja, paljon painomustetta ja paperia

Krista Auvinen

Tilastokeskuksen 140-vuotinen historia ylettyy kolmelle vuosisadalle. Näiden vuosien saattoon mahtuu tuhansia tilastoja, miljoonia uurastettuja työviikkoja sekä ihmiselämiä. Viraston historian aistii konkreettisesti Tilastokirjaston kirjavarastoissa.

Sen mielenkiintoisista helmistä on koottu Tilastokeskuksen 140-vuotisen historian alkutaivalta valottava näyttely Tilastotalon toisen kerroksen vitriineihin. Yksittäisten kirjavanhuksien ja asiapaperien olemassaolo kertoo konkreettisesti tilastotoimen historiasta, joka on nykyisten tilastojemme kivijalka. Tilastokirjaston kokoelmat sisältävät aineistoa aina 1500-luvulta lähtien ja tilastoviraston kaikki julkaisut vuodesta 1865. Määrällisesti kokoelmat ovat ajan saatossa laajenneet. Kun vuonna 1876

niteitä oli noin 1400 on niitä tänä päivänä noin 300 000.

Varhaisinta kokoelmaa

Suomea koskevat tilastotiedot julkaistiin Ruotsin vallan aikana (1640-1809) Ruotsin ja Venäjän vallan aikana (1809-1917) Venäjän tilastoissa. Ruotsin tiedeakatemi-an perustamisvuodesta 1739 lähtien oli kiinnostuneita väestötilastoista. Ensimmäiset väestötäulukut vuodelta 1749 saatiin valmiiksi vuonna 1755. Tiedot olivat aluksi salaisia ja niitä alettiin julkais-ta lopulta 1764 tiedeakatemi-an Handlin-gar-sarjassa. Tilaston mukaan vuonna 1760 Ruotsin valtakunnan väkiluku ja Luonnol-linen Voima oli 2 383 113 sielua.

Tilastoviraston alkutaipaleet elettiin Venäjän vallan alaisuudessa. Virasto pe-rustettiin 4.10.1865 päivätyllä kirjeellä, jonka arvon kanslianeuvos ja täysinpalvel-lut professori Gabriel Rein sai Suomen se-naatilta keisarin nimissä.

Viraston ensimmäiseksi päällikö-k-si nimettiin etuoikeutetusti Gabriel Rein

(1800-67). Hän oli alkanut kerätä jo ennen viraston perustamista kirjastoa ja vaihtaa julkaisuja kotimaisten ja ul-komaisten tilastontuottajien kanssa. Ti-lastokirjaston kokoelman olemassaolo todistetaan 22.5.1865 päivätyllä kir-jeellä, jonka liitteenä oli *Kongl. Maj:ts Befallingshafvandes Femårsberättelser för åren 1856-1860* kirjaston kokoelmiin liitettäväksi. Näin kirjasto on itse asiassa vanhempi kuin itse virasto.

Varhaiset viraston johtajat kartutti-vat kokoelmaa teoksilla, jotka olivat mer-kittäviä koko maailman tasolla tilastojen syntyhistorian valossa. Viraston seuraa-van päällikön K.E.F Ignatiuksen (1837-1909) aikana kokoelmiin ilmestyivät sel-laiset klassikot kuin Francesco Sansovi-non (1521-1583) valtionkuvaus ja John Gaultin (1620-1674) *Bills of Mortality*.

Tilastojen esi-isiä olivat ns. valtion-kuvaukset, joiden historia lähtee liikkeel-le Aristoteleen (388eaa-322eaa) teoksen *Politiikka* kuvauksista. 1500-luvulla ne yleistyivät. Ajan varhaisena esimerkkinä pidetään vuonna 1562 julkaistua Sanso-vinin edellä mainittua valtionkuvausta, jossa on esitelty 21 valtiota ja kaupun-kia. Valtiokuvausten tarkoitus oli tarjota valtiomiehille (italia statista) kuvauk-sia eri maista.

Vuonna 1662 lontoolainen kauppi-as Gault hyödynsi kirkonkirjoista saa-tuja syntyvyyttä ja kuolleisuutta koskevia tietoja. Tietojen pohjalta hän muodosti teoksessaan *Bills of Mortality* käsityksen väestön määrästä, rakenteesta ja muu-toksista. Siinä eriteltiin väestöllisiä ilmi-öitä numeerisesti ja teoksen ns. poliittista aritmetiikkaa voidaan pitää nykyisten ti-lastojen tärkeänä edeltäjänä.

Suomen virallisen tilaston alkutaivalta

Virasto perusti vuonna 1866 Suomen vi-rallisen tilaston (SVT), joka aloitettiin ul-komaankauppa- ja merenkulutilastolla. Vuoteen 1885 mennessä virasto oli pe-

Hellevi Yrjölä esittelee näyttelyä sen avajaisissa 4.10.2005

rustanut kahdeksan SVT-sarjaa. Samaisesta vuodesta lähtien keskusvirastojen ja viranomaisten tilastoja alettiin liittää osaksi Suomen virallisen tilaston osaksi.

Koulutilastoja tuotettiin aluksi SVT-sarjan ulkopuolella. Kouluhallituksen yllähallitus perustettiin vuonna 1869 ja siltä veloitettiin vuosittaista tilastojulkaisua oppilaitosten tilasta ja asemasta. Näitä tilastoja julkaistiin kansakoulun kalenterissa. Koulutilastot siirtyivät SVT:n osaksi vuonna 1886.

Tilastovirasto perusti vuonna 1870 Suomen virallisen tilaston sarjan VI. Väestötilasto. Julkaisussa oli tiedot mm. ”kuuromykkäin, sokioiden, sairasten mielipuolten lukumäärät poliisipiirikunnittain per kaupunki”. Tilastoeettisyydessä oli tuolloin vielä kehittämistä sekä määritelmässä että tietosuojassa. Jälkimmäiseen viitaten kaupungeissa poliisipiireittäin oli pääasiassa vain muutama ”ruumiin tai hengen vajausta” omaava henkilö.

Tunnustusta kansainvälisiltä areenoilta

Kansainvälistä yhteistyötä harjoitettiin ja sen myötä saatuja virikkeitä hyödynnettiin jo viraston alkuaikoina. Toinen tihentori K.E.F. Ignatius osallistui aktiivisesti erilaisiin kansainvälisiin tilastokongresseihin 1860-luvulta lähtien. Budapestin kansainvälisessä tilastokongressissa 1876 esillä ollut Suomen sahatavaran vientiä esittävä piirros (julkaistu myöhemmin SVT I:3 *Ulkomainen merenkulku ja kauppa 1871-1875*). Se sai useita kiittäviä lausuntoja ja sen ansioksi katsottiin onnistunut yritys yhdistää kartogrammi diagrammiin.

Pariisin maailmannäyttelyssä 1878 virasto asetti Suomen osastolle esille tilastojaan, joihin myös edellinen jo ansioita saanut graafinen esitys kuului. Tilastoistaan virasto palkittiin hopeamitalilla, joka löytyy tänä päivänä Tilastotalosta pienen auditorion edustalta.

Tilastollisia vuosikirjoja

Suomen tilastollisia vuosikirjoja alettiin julkaista vuodesta 1879 ulkomaisten esikuvien mukaan. Vuosikirjassa tärkeimmät tilastot koottiin yhteen julkaisuun ja ne olivat aiempaa tuoreempina käytettävissä.

Venäjän vallan ajan ilmapiiriin kuului myös se, että tilastollisesta vuosikirjasta tehtiin keisaria varten venäjänkielinen kappale, joka lähetettiin kenraalikuvernöörin virastoon. Nahkakantinen ja kultauksin koristeltu vuosikirja oli kotimaisia versioita huomatta-

Tilastollisia vuosikirjoja kautta aikojen. Ylhäällä keskellä keisaria varten tehty venäjänkielinen nahkakantinen versio, joka jäi toimittamatta keisarille Suomen itsenäistymisprosessin aikana vuonna 1917.

Kuva: Krista Auvinen

Atlas-tyyppisiä tilastojulkaisuja Sveitsistä, Egyptistä ja Eestistä.

Kuva: Krista Auvinen

Atlas-tyyppinen tilastojulkaisu Peronin ajan Argentiinasta.

La Nacion Argentina
justa libre soberana.
Buenos Aires 1950.

Kuva: Krista Auvinen

vasti prameampi. Vuoden 1916 keisarille tarkoitettu vuosikirja jäi kuitenkin lähettämättä Suomen itsenäistymisprosessin aikana ja näin se on säilynyt osana kirjas- ton kokoelmaa.

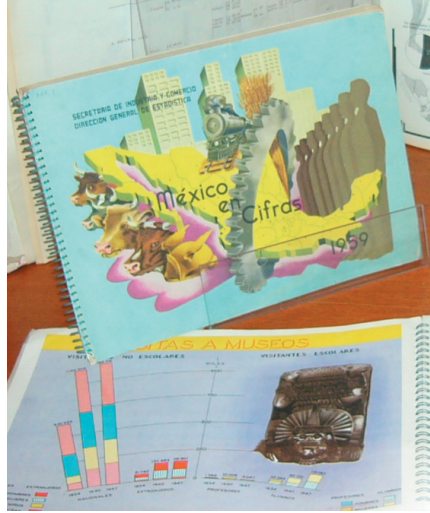
Tilattoman väestön tilastosta tukea Suomen venäläistämiseksi

Vuosisadan vaihteessa erilaiset komiteat laativat tilastoja. 1880- ja 1890-luvuilla toimet maan hankkimisesta tilattomalle väestölle olivat osoittautuneet riittämättömiksi. Suomen kenraalikuvernööri Bobrikoff halusi hankkia myötämielisyyttä Venäjää kohtaan tämän väestönsan- parista. Ongelmien poistamiseksi tsaari perusti rahaston ja asetti 1901 komitean selvittämään ongelmat.

Tilattoman väestön alakomitea sai tehtäväkseen suorittaa laajan tilastose- lityksen maaseutuväestön sosiaali- ja ta- lousoloista. Hannes Gebhard oli työssä keskeisessä asemassa. Hän julkaisi vuon- na 1908-18 laajat tutkimustulokset kuu- tena niteenä, joissa on yhteensä 2000 si- vua. Lisäksi hän julkaisi karttateoksen *Yhteiskuntatilastollinen kartasto Suomen maalaiskunnista v. 1901*, jossa tilaston tulokset kuvattiin karttapiirroksin.

Selvitys oli kokonaisuudessaan maam- me suurin tilastoseelvitys ennen vuo- den 1950 väestölaskentaa. Se loi pohjan 1900-luvun alun asutuksen laajentamisel- le maassamme sekä maanvuokrasopimuk- sien ja torpparien oloja koskevien mää- räysten kehittämiseksi.

Atlas-tyyppisiä tilasto-
julkaisuja Meksikosta
1930-1950-luvuilta
Kuva: Krista Auvinen

Näyttely on esillä 4.10.-31.1.2005 2krs.
aulan vitriinit
Lisätietoja: Krista Auvinen,
Tilastokirjasto

Lähde: Luther, Georg; Suomen tilastotoimen
historia vuoteen 1970. Helsinki 1993.

Sota-aikoja ja sensuuria

Suomen sotavuodet (1939-1945) koettelivat paitsi kansaa myös tilastoja. Milloin jätettiin tilastoja julkaisematta vuosiksi ja milloin tiedonlevitystä rajoitettiin, ettei vihollinen voisi hyödyntää niitä sodankäynnissä. Toisten julkaisujen kansiin painettiin "Ainoastaan virkakäyttöön" tai "Luottamuksellinen". Niissä olevat tiedot oli tarkoitettu vain suomalaisille virkamiehille.

Vuonna 1942 ainakin yksi *Tilastokatsauksia*-julkaisu ilmestyi kahtena painoksena. Virkakäyttöiseksi määrättyssä Tilastokatsauksessa oli laivaliikennettä koskeva taulu, joka puuttui yleisesti julkaistavasta versiosta. Julkisesta versiosta kyseinen taulu oli saksittu pois, koska laivaliikenteestä ei ollut hyvä kertoa julkisesti sodan kynnyksellä.

Mielikuvituksen voitto graafisissa esityksissä

Tilastokirjaston kokoelmista löytyy maapallon eri kolkissa tehtyjä atlas-tyyppisiä tilastojulkaisuja, joita on harvan kirjaston kokoelmassa. Ne kertovat elävästi siitä, miten 1800-luvulta lähtien tilastoja alettiin havainnollistaa yhä enenevässä määrin graafisin kartin, diagrammein ja figuurein. Kokoelmista löytyvät värikkäät ja mielikuvittuimmat atlakset eivät jätä kylmäksi niitäkään, jotka eivät ole vihkiytyneet tilastojen saloihin. Voisipa melkein sanoa, että tilastot eivät ole kaukana taiteesta, kun näihin atlaksiin lähemmin tutustuu.

Tilastohistorian lyhyt oppimäärä

Alla oleva luettelo on laajennettu versio Tilastokeskuksen verkkopalvelussa olevasta osiosta "Tilastolaitoksen historiaa". Luettelon tarkoitus on antaa yleiskuva siitä, milloin jokin tilasto tehtiin ensimmäistä kertaa tai milloin sen tekeminen siirtyi Tilastokeskukselle joltain toiselta viranomaiselta. Luettelo ei ole kattava, vaan siihen on otettu esimerkinomaisesti eri alojen tilastoja ja joitakin menetelmä- tai organisaatiomuutoksia.

- 1870 Väestölaskenta neljässä suurimmassa kaupungissa
- 1879 Suomen ensimmäinen tilastollinen vuosikirja ilmestyy
- 1908-09 Kulutustutkimus ensimmäisen kerran Suomessa
- 1921 Ensimmäinen elinkustannusindeksi
- 1934 Ensimmäinen väestöennuste
- 1948 Kansantuloa aletaan laskea Suomessa
- 1950 Ensimmäinen koko maan kattava väestölaskenta
- 1950 Kuukausitilasto teollisuustuotannon volyyymistä
- 1953 Ensimmäinen liikeyrityslaskenta (Yrityskirjan perusta)
- 1955 Rakennustilasto ja rakennuskustannusindeksi Tilastolliseen Päätoimistoon kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöstä ja Suomen Pankista
- 1967 Palkkatilastot Tilastolliseen Päätoimistoon sosiaaliministeriöstä
- 1969 Työvoimatiedustelu Tilastolliseen Päätoimistoon kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöstä
- 1971 Ensimmäinen koulutusluokitus
- 1971 Ensimmäinen majoitustilasto
- 1973 Ensimmäinen Ympäristötilastollinen vuosikirja (ensimmäinen koko maailmassa)
- 1975 Haastattelijaorganisaatio perustetaan
- 1979 Ensimmäinen ajankäyttötutkimus
- 1980 Ensimmäinen aikuiskoulutustutkimus
- 1983 Työvoimatutkimus kokonaan haastattelupohjaiseksi
- 1987 Ensimmäinen kuluttajabarometri
- 1987 Ensimmäinen luottokorttitilasto
- 1990 Siirrytään rekisteripohjaiseen väestölaskentaan
- 1990 Ensimmäinen työvoimakustannustutkimus
- 1992 Energiatilasto Tilastokeskukseen kauppa- ja teollisuusministeriöstä

Lähteet:
tilastokeskus.fi
Luther, Georg: Suomen tilastotoimen
historia vuoteen 1970
Marjomaa, Pertti (toim.): Tilastokeskus
1971 - 2000